

**OPEN
ACCESS
NA VUT
V BRNĚ**

AUTOŘI

Jiří Marek

Absolvent Právnické fakulty Masarykovy univerzity, kde se v rámci bakalářské práce věnoval tématu veřejných licencí v akademické praxi. Nyní student Fakulty chemické Vysokého učení technického v Brně. Již od roku 2011 se aktivně věnuje tématu Open Access a licencím Creative Commons. Od roku 2013 spolupracuje s Ústřední knihovnou VUT v Brně na zavádění principů Open Access do praxe na VUT v Brně.

Petra Dědičová

V roce 2006 úspěšně ukončila studium Informačních studií a knihovnictví na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, již při studiu pracovala jako knihovník na Fakultě elektrotechniky a komunikačních technologií VUT v Brně. Po dvouletém cestování v zahraničí nastoupila v roce 2008 do knihovny Fakulty podnikatelské na pozici katalogizátora, později vedoucí. Od roku 2012 působí v Ústřední knihovně VUT. Její pracovní náplní je oblast elektronických informačních zdrojů a informační vzdělávání uživatelů. Neméně důležitou součástí je téma Open Access, kterému se naplno věnuje od roku 2013.

Jan Skůpa

Již během studií začal pracovat v knihovně Fakulty chemické Vysokého učení technického v Brně, kde měl na starosti běžné věci týkající se fungování knihovny, ale také se začal zabývat výukou informační gramotnosti. Poté přesídlil do Ústřední knihovny VUT v Brně, kde se informační gramotnost a její výuka stala hlavní náplní práce. V roce 2013 se začal intenzivně zabývat tématem Open Access a správou Digitální knihovny VUT. Věnuje se také webovému Portálu knihoven VUT a grafickým návrhům.

EXECUTIVE SUMMARY

Předkládaná informační publikace vytvořená Ústřední knihovnou VUT v Brně by vám měla odpovědět na několik základních otázek z oblasti Open Access (česky Otevřeného přístupu) v kontextu Vysokého učení technického v Brně. Pokud se s problematikou setkáváte prvně, věříme, že právě tato publikace je pro vás vhodná jako základní rozcestník v problematice. Text pojednává zejména o těchto tématech:

- Základní informace o Open Access a vysvětlení, v čem Open Access spočívá a co představuje (blíže viz kapitola Základní informace).
- Institucionální politika Vysokého učení technického v Brně pro oblast Open Access, která je vyjádřena Deklarací institucionální politiky Open Access na VUT v Brně (příloha č. 1) a blíže popsána v kapitole č. 1.
- Aplikace Digitální knihovna VUT dostupná na <https://dspace.vutbr.cz> sloužící jako institucionální repozitář univerzity pro naplnění tzv. „Zelené cesty Open Access“ (blíže viz kapitole č. 2).
- Finanční mechanismy Vysokého učení technického v Brně na podporu publikování v režimu „Zlaté cesty Open Access“ (blíže viz kapitola č. 3).
- Popis Open Access ve vztahu ke grantovým agenturám zejména k Evropské unii je možné nalézt v kapitole č. 4.
- Marketing, spolupráce s partnery a další související témata jsou poté popsána v kapitole č. 5.
- Konkrétní nástroj propagace, rozvoje a vysvětlování principů Open Access na Vysokém učení technickém v Brně s názvem „Otázky a odpovědi“ je popsán v kapitole č. 6.
- Při dalším zájmu o téma uvádíme doporučenou literaturu v kapitole č. 7.

Věříme, že obsah knihy, který je doplněn Slovníčkem pojmů vám pomůže zorientovat se v prostředí Open Access na Vysokém učení technickém v Brně a pochopit základní koncepty Open Access. Zjistíte, na koho se na univerzitě obrátit s případnou otázkou a především získáte přehled o aktuálním a budoucím směřování univerzity v této oblasti (blíže viz část Vize 2015). Aktuální informace o jednotlivých

tématech popsaných v publikaci jsou dostupné na našem Portálu Open Access (www.vutbr.cz/openaccess), kde je také možné využít kontaktního formuláře. Univerzitním koordinátorem institucionální politiky Open Access, správcem Digitální knihovny VUT a rovněž správcem fondu na podporu publikování v režimu Open Access byla stanovena Ústřední knihovna VUT v Brně.

OBSAH

Autoři	2
Executive Summary	3
Seznam použitých zkratk	7
Úvod	9
Základní informace	10
Jak vypadá moderní forma šíření autorských děl na internetu?	11
Trendy v oblasti Open Agenda	11
1. Popis institucionální politiky Open Access na VUT v Brně	15
1.1 Open Access na VUT	15
1.2 Deklarace institucionální politiky Open Access na VUT v Brně	15
2. Digitální knihovna VUT	25
2.1 Zelená cesta Open Access (Green OA)	25
2.2 Definice Digitální knihovny VUT (Institucionální repozitář)	25
2.3 Funkce digitální knihovny	26
2.4 Proces publikace díla v Digitální knihovně VUT	26
2.5 Sekce VaV výsledky aplikace VUT Apollo	27
2.7 Archivace smluv autor-vydavatel	30
2.8 Technická specifikace Digitální knihovny VUT	30
2.9 Budoucí rozvoj	31

3. Fond na podporu publikování v režimu Zlaté cesty Open Access	32
3.1 Finanční stránka Zlaté cesty Open Access	32
3.2 Podpora Zlaté cesty Open Access na VUT	33
4. Open Access a dotační programy EU	37
4.1 Evropská unie a 7. rámcový program	37
4.2 Evropská unie a Horizont 2020	38
5. Marketing, spolupráce s partnery a další související témata	43
5.1 Marketing Open Access na VUT	43
5.2 Shrnutí dosavadní historie OA na VUT	
5.3 Do budoucna	45
6. Otázky a odpovědi	46
7. Doporučená literatura	48
Závěr	51
Slovníček pojmů	52
Bibliografie	56
Příloha č. 1 Open Access politika VUT	60
Vize 2015	62

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

VUT

Vysoké učení technické v Brně

OA

Open Access, blíže viz Slovníček pojmů

TDKIV

Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy Národní knihovny České republiky

Licence CC

Licence Creative Commons organizace Creative Commons Corporation se sídlem v Mountain View, stát Kalifornie, Spojené Státy Americké

AutZ

Zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony

PSI

Public Sector Information, česky Data veřejného sektoru

OER

Open Educational Resources, česky Otevřené výukové zdroje

ÚK

Ústřední knihovna VUT v Brně

RIV

Rejstřík informací o výsledcích

CVIS

Centrum výpočetních a informačních služeb VUT v Brně

CPP

Centrum podpory projektů VUT v Brně

CTT

Centrum transferu technologií VUT v Brně

DMP

Data Management Plan

ÚVOD

Dobrý den,

vítáme vás v tzv. „otevřené knize“. Dokumentu, který představuje a shrnuje oblast akademického publikování v režimu Open Access (česky Otevřený přístup) na Vysokém učení technickém v Brně (dále jen VUT). Obsah publikace by měl nastínit základní principy a sloužit jako rozcestník dané problematiky na naší univerzitě.

Akademický publikační model Open Access (dále jen OA) existuje již několik let a v poslední době nabývá čím dál větší důležitosti. Jelikož VUT se snaží být moderní univerzitou 21. století, téma OA k danému cíli neodmyslitelně patří.

Dokument je členěn do několika částí, které by měly podat ucelený pohled na novou formu akademického publikování jak z pozice vedení univerzity, fakult nebo knihoven, tak i jednotlivých členů akademické obce. Text pojednává o tom, co OA představuje, jak je OA chápán a podporován na VUT, kde je možné nalézt institucionální repozitář VUT nebo možnosti podpory publikování formou OA a mnohé další.

Za tým autorů věříme, že tento dokument přinese širší vhled do problematiky OA pro akademickou obec VUT a stane se podkladem pro další rozvoj myšlenek otevřeného přístupu v rámci naší univerzity. Jelikož kniha je určena širšímu publiku a má sloužit především jako informační publikace, použitý jazyk byl tomuto účelu přizpůsoben.

S přáním příjemného „otevřeného“ čtení
Koordinační tým OA na VUT
Ústřední knihovna VUT v Brně

21.9.2014

ZÁKLADNÍ INFORMACE

Co je to Open Access (Otevřený přístup)?

Vznik Open Access je možné vidět v tzv. „BBB iniciativách“ z roku 2002-2003, které položily základní kámen tohoto fenoménu. OA jako nová forma akademického publikování je tak již více než 10 let velmi diskutovaným tématem v prostředí univerzit, akademických pracovníků, grantových agentur, vydavatelů a v neposlední řadě nyní již i v kruzích politických.

Internet a jeho vstup do nového století spolu přinesl řadu nových možností šíření a předávání poznání a vědění mezi různými částmi světa. OA reagoval na nový trend, začal se rozvíjet a po více než 10 letech si vydobyl svoje místo v moderní informační společnosti. Toho je dokladem i nový program Evropské unie na podporu výzkumu a inovací Horizont 2020, který plošně zavádí podmínku publikování v režimu OA pro podpořené projekty zmíněným programem (EUROPEAN COMMISSION, 2014a). Více o této problematice je možné nalézt v kapitole č. 5.

Obecnou definici OA podává Česká terminologická databáze z oblasti knihovnictví a informační vědy Národní knihovny České republiky (dále jen TDKIV):

„Online přístup k odborným informacím, především k plným textům recenzovaných vědeckých článků, ale i k textům preprintů, konferenčních sborníků ad., bez poplatků a komukoli. Jeho hlavním cílem je dosáhnout větší („neomezené“) možnosti šíření a zpřístupňování vědeckých poznatků pro odbornou, ale i laickou veřejnost v souladu s možnostmi, které poskytuje aktuální stav informačních technologií. Otevřený přístup se dělí dle uspořádání autorskoprávních vztahů na tzv. „volný otevřený přístup“ a tzv. „bezplatný otevřený přístup“. Druhým typem dělení je dělení na dva základní publikační modely – dvě cesty naplnění otevřeného přístupu, a to na tzv. „zlatou cestu otevřeného přístupu“ a tzv. „zelenou cestu otevřeného přístupu“. Definice otevřeného přístupu vychází z tzv. BBB-iniciativ (tj. Budapešťská iniciativa, Prohlášení z Bethesdy a Berlínská deklarace).“ (HAVLOVÁ & MAREK, 2003-e)

Pro čtenáře, který se o OA dozvídá poprvé, může být tato definice pochopitelná, ale prakticky hůře uchopitelná. V následujících kapitolách vám proto postupně více vysvětlíme a popíšeme principy OA a jeho jednotlivé formy. OA se obecně dotýká především těchto témat:

- Akademické publikování a jeho procesy.
- Autorský zákon (autorské dílo, spoluautorství, osobnostní a majetková práva).
- Veřejné licence (nejčastěji licence Creative Commons).

Jak vypadá moderní forma šíření autorských děl na internetu?

Dalším důležitým faktorem, který rozvoj a diskuzi o OA podpořil, je dle našeho názoru vznik nového nástroje umožňujícího autorská díla lépe a intuitivněji v moderní informační společnosti šířit. Tím nástrojem jsou tzv. veřejné licence. Jejich nejznámějším zástupcem pro autorskoprávní obsah (kromě licencí k softwarovým dílům) jsou licence Creative Commons (dále jen licence CC) od stejnojmenné americké neziskové společnosti. Ty vznikají v roce 2001 (CREATIVE COMMONS, 2014) a postupně podporují nový fenomén tzv. „Svobodné kultury“, o kterém v roce 2004 pojednal jeden ze zakladatelů Creative Commons, profesor práva Lawrence Lessig z Harvardské univerzity (LESSIG, 2004).

Více o veřejných licencích a co „veřejné licence“ doopravdy představují z pohledu práva, se můžete dozvědět v příručce: „Veřejné licence v České republice“ od autorů z Právnické fakulty Masarykovy univerzity, kteří se tématem podrobněji zabývají v rámci svého projektu FLIP (Free License Integration Project). Blíže viz <http://flip.law.muni.cz>.

Dalším zdrojem inspirace může být internetová prezentace organizace Creative Commons v české (<http://www.creativecommons.cz>) nebo originální anglické (<http://creativecommons.org>) verzi.

Trendy v oblasti Open Agenda

Na závěr úvodní kapitoly bychom vám rádi představili oblasti, které dnes již OA obklopují a do jisté míry s ním utváří jeden celek. Souhrnně jsou tyto oblasti

nazývány jako „Open Agenda“ (český název se zatím nevžil). Základní popis Open Agenda je možné nalézt např. v publikaci od Alma Swan vydané Organizací OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO), kterou je možné nalézt v doporučené literatuře (kapitola č. 7). Do Open Agenda by se v dnešní době daly zařadit přibližně tyto oblasti:

- Open Source.
- Open Data + Public Sector Information (dále jen PSI).
- Open Educational Resources (dále jen OER).
- Open Culture.

Open Source

Open Source je oblast stojící historicky na úplném začátku jak Open Agenda, tak i veřejných licencí. Jedná se přibližně o 80. léta (OPEN SOURCE INITIATIVE, 2012), která odstartovala vznik svobodného softwaru a svobodného šíření. Dnes nejznámější pojmy dané oblasti jsou Linux, GNU-GPL licence, GNU-FDL licence a další. Pro bližší informace o problematice doporučujeme internetovou stránku <http://opensource.org> (pouze anglicky).

Open Data + Public Sector Information (PSI)

Open Data a jejich podskupina Public Sector information (PSI) představují v dnešní době nové a zajímavé odvětví především pro mobilní a webové aplikace. Kategorie zahrnuje jak zpřístupnění dat vědeckých (například v rámci programu Evropské unie Horizont 2020 - blíže viz kapitola č. 5), tak i dat ostatních. Nejčastěji se jedná právě o data veřejného sektoru (data o umístění parkovišť, zastávek MHD apod.)

Open Educational Resources (OER)

V určité historické rovině lze vypozařovat postupný vývoj „Open obsahu“ od Open Source přes Open Access, Open Data až právě po OER. V řadě zemí probíhají diskuze o tom, jak tuto oblast pojmout, protože představuje řadu problematických

bodů v oblasti autorského práva. Nicméně její správné nastavení by mohlo znamenat výrazný posun ve vývoji informační společnosti zase o něco dále. Mezi nejznámější platformy tzv. „otevřeného učení“ (open learning), jak je také tato oblast někdy nazývána, patří:

- Platforma Moodle (více informací na <https://moodle.org>)
- Coursera (více informací na <https://www.coursera.org>)
- P2PU (více informací na <https://p2pu.org/en/>)

Open Culture

Open Culture neboli „otevřená kultura“ je koncept, který se prolíná prakticky všemi výše uvedenými oblastmi. Pravděpodobně nejznámějším počinem v této oblasti je evropský projekt Europeana (<http://www.europeana.eu>), který se snaží virtuálně zpřístupnit evropské kulturní a vědecké dědictví. Jeden z příkladů Open Culture najdeme i v Brně ve formě internetové Encyklopedie města Brna (<http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/>). Koncept Open Culture tedy představuje zpřístupnění a šíření znalostí o kulturním dědictví, zpřístupňuje jednotlivé muzejní sbírky přes internet a vytváří zajímavé databáze či aplikace v oblasti kultury.

Shrnutí Open Agenda

Jak je vidět z výše uvedeného, Open Agenda se stává součástí běžného života každého z nás a trend k otevřenější a více informačně propojené společnosti je zde zřejmý. Z oblastí mimo kulturu a akademický svět je vhodné zmínit ještě jednu otevřenou podskupinu. Globálním trendem je větší míra elektronizace veřejné správy - tzv. „Open Government“ (otevřené vládnutí). O uchopení tohoto konceptu se více či méně snaží prakticky každý stát rozvinutého světa a je možné, že do budoucna oblasti jako PSI, OER a Open Culture budou patřit pod koncept širší, a to právě Open Government (RADA VLÁDY PRO KOORDINACI BOJE S KORUPCÍ, 2013-2014).

Trendy byly nastíněny. Nyní je nutné zmínit ještě několik společných znaků, které se zmíněnými oblastmi všeobecně prolínají. Jedná se zejména o: podporu sdílení, otevřenosti a propojování společnosti, vědění a kulturu pro každého,

sociální aspekt - ve smyslu filosofie: „co bylo placeno z veřejných rozpočtů, mělo by být i veřejně přístupné“.

Věříme, že výše uvedený text vám pomohl v rychlém zorientování v tématice OA a také přispěl k objasnění, proč VUT tyto iniciativy podporuje a rozvíjí. Následující kapitoly budou patřit již konkrétním oblastem spojených s naší univerzitou.

1. POPIS INSTITUCIONÁLNÍ POLITIKY OPEN ACCESS NA VUT V BRNĚ

Předchozí kapitola pojednávala o OA v obecné rovině, byly diskutovány aktuální trendy a přesahy konceptu i do jiných oblastí mimo akademický svět. Následující kapitoly se blíže zaměří na OA v kontextu VUT a postupně představí jednotlivé části OA politiky na naší univerzitě.

1.1 Open Access na VUT

VUT jako moderní instituce 21. století považuje diskuzi, implementaci a přihlášení se k principům OA jako nedílnou součást své další činnosti i prezentace vůči veřejnosti jako odpovědné akademické instituce moderní doby.

Podpora OA je dnes již mezinárodním tématem a v evropském prostředí je toho dokladem nastavení nových grantových podmínek pro podporované projekty. OA jako novodobá forma vědecké komunikace v horizontu 21. století je tak dalším z vyústění širšího fenoménu, jímž je tzv. „Informační společnost“.

VUT si uvědomuje všechny tyto skutečnosti, a proto se rozhodlo přihlásit k zmíněným principům a stvrdit svůj závazek 13. prosince 2013 podpisem Berlínské deklarace, která je považována za jeden z hlavních dokumentů vyjadřujících podporu OA.

1.2 Deklarace institucionální politiky Open Access na VUT v Brně

VUT dále svůj postoj k OA vyjádřilo nad rámec Berlínské deklarace dokumentem nazvaným Deklarace institucionální politiky Open Access na VUT v Brně, jehož plné znění je možné nalézt v příloze č. 1. Zmíněný dokument vyjadřuje postoje VUT směrem k principům OA. Byl schválen vedením VUT a vydán ve formě Rozhodnutí rektora č. 21/2013 dne 13. prosince 2013.

Následující podkapitoly představí a konkrétněji pojednají o jednotlivých bodech institucionální OA politiky na VUT.

1.3 Komentář k Institucionální politice

V následující části vám popíšeme 5 základních pilířů (pohledů) institucionální politiky OA, které identifikovala Ústřední knihovna VUT v Brně (dále jen ÚK) jako klíčové a které představují snahu obsáhnout postoje všech zúčastněných stran. Jedná se o tyto oblasti:

- Postoj VUT jako celku resp. vyjádření podpory publikování v režimu Open Access.
- Knihovny VUT a Open Access.
- Akademický autor VUT a Open Access.
- Open Access na VUT a vydavatelé.
- Čtenáři a uživatelé Open Access na VUT.

1.3.1 Postoj VUT jako celku

Moto: Šířit vědu a poznání za hranice akademického světa

VUT si je vědomo, že přihlášení se k principům OA není možné, pokud samotná instituce nevytvoří vhodné podmínky pro akademickou obec resp. autory jednotlivých článků. VUT se proto zavazuje vytvořit vhodná technická a procesní opatření, která napomohou k vytvoření jednoduchého, účelného a především uceleného přístupu k OA.

Rozsah Open Access na VUT

Jelikož OA pracuje s autorskými díly jednotlivých akademických pracovníků, je pro splnění vytyčených cílů především nutné si vyjasnit otázku, kterých typů autorských děl vytvořených na VUT se politika bude týkat. Dle názoru ÚK jako univerzitního koordinátora OA by VUT mělo k OA přistupovat postupně a postupně také rozšiřovat rozsah digitálního obsahu, který bude šířit a sdělovat pomocí svého institucionálního repozitáře (blíže o institucionálním repozitáři v kapitole č. 2). Jako první byly zvoleny základní typy autorských děl spadající pod filosofii OA:

- díla určená pro publikaci v odborných časopisech (typ J z hodnocení RIV),
- díla určená pro publikaci ve sbornících z konferencí (bod D z hodnocení RIV).
- Aktuální typový výběr autorských děl, která zahrnuje institucionální politika, je také prakticky reflektován ve změně směrnic VUT (blíže o tématu viz níže).
- Do budoucna by se mohlo dále jednat například o tento digitální obsah:
- učebnice a e-learningové kurzy/podpory (OER),
- výzkumná data,
- ostatní veřejně přístupné dokumenty.

Na závěr k tomuto bodu je ještě nutné dodat, že jako první byly v Digitální knihovně VUT zveřejňovány vysokoškolské kvalifikační práce, které jsou povinně zveřejňované dle § 47 b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů. Tato studentská díla zatím tvoří společně s časopisy vydávanými na VUT majoritní část obsahu.

Digitální knihovna VUT

Z pohledu technické infrastruktury VUT zřizuje aplikaci Digitální knihovna VUT (dostupnou na adrese <https://dspace.vutbr.cz>) jako svůj institucionální repozitář pro potřeby tzv. „Zelené cesty OA“ (viz Slovníček pojmů a kapitola č. 2), ve kterém je možné zpřístupnit zmíněné typy zaměstnaneckých děl akademických pracovníků VUT v dobrovolném režimu.

ÚK považuje tento přístup za vhodný, protože jako první je nutné provést zmíněnou diskusi ohledně tématu za účelem nalezení konsenzu v rámci akademické obce VUT (viz bod č. 1 Deklarace Institucionální politiky Open Access na VUT v Brně). Poté bude možné dále s celým systémem pracovat pro vyvážení jeho optimálních podmínek.

Snahou VUT v oblasti rozvoje OA bude především samotné autory nezatěžovat v jejich akademické činnosti. VUT tak k rozvoji repozitáře přistupuje i ze stránky měkkých dovedností. Jedná se především o přípravu metodických manuálů pro jednotlivé členy akademické obce, zaškolení odpovědného personálu k řešení základních otázek spojených s publikováním článku v režimu OA a v Digitální knihovně VUT a k celkové podpoře autorů ve snaze publikovat v režimu OA, aby autoři kteří se pro daný systém rozhodnou, měli co neoptimálnější podmínky.

Typový rozsah autorských děl patřících pod politiku OA na VUT bude ve vhodnou dobu rozšířen i s ohledem na kapacity technické infrastruktury.

Správou Digitální knihovny VUT je pověřena ÚK. Blíže o Digitální knihovně VUT bude pojednáno v kapitole č. 2.

Fond na podporu publikování v režimu Zlaté cesty Open Access

Dalším důležitým bodem podpory OA ze strany VUT je i aktivní podpora publikování v Open Access časopisech (otevřených časopisech) a naplnění tzv. „Zlaté cesty OA“ (viz Slovníček pojmů a kapitola č. 3). ÚK již provedlo prvotní analýzu, na základě níž byl vytvořen Fond Open Access určený na podporu publikování v režimu OA společně s jasnými podmínkami možnosti využití fondu pro jednotlivé autory. Bližší informace je možné nalézt v kapitole č. 3 nebo v sekci Open Access na stránkách Ústřední knihovny (<http://www.vutbr.cz/openaccess>).

Dále je nutné zmínit, že z přípravného projektu k zavedení principů OA na VUT (KISS OA) bylo vyčleněno 4000 EUR, které jsou alokovány u nakladatele OA časopisů SpringerOpen, Chemistry Central a BioMed Central. Z částky je možné uhradit poplatky za publikační činnost v režimu OA u těchto vydavatelů. Nakladatel byl vybrán na základě analýzy poskytovaných podmínek jednotlivých nakladatelů, analýzy dosavadních publikačních aktivit autorů VUT v oblasti OA a nabídky časopisů.

Správou fondů na podporu publikování v režimu Zlaté cesty OA je pověřena ÚK.

1.3.2 Postoj knihoven

Moto: Přerod v moderní knihovnu informační společnosti

Knihovny byly na počátku 21. století s nástupem internetu ve složité situaci, kdy mnozí předpovídali jejich rychlé vymizení. Nestalo se tak a knihovny v druhém desetiletí nabírají opět doslova „nový dech“ a snaží se vytvořit nový model svého fungování, kde by právě ony knihovnické instituce vystupovaly jako místo setká-

vání, šíření vědění a rozvoje společnosti jako tomu bylo dříve. V moderní době však knihovny více než dříve získávají také status určitého „strážce informace”.

S ohledem na svoji nezastupitelnou roli v akademickém světě a také se zkušeností s akademickým publikováním jsou to právě knihovny VUT, které by měly společně s vedením VUT vytvořit vhodné podmínky pro autory a čtenáře ve světě OA na VUT.

Jedná se především o vytvoření metodických podkladů, sběr dat a řešení situací vzniklých při publikování v režimu OA a při užívání Digitální knihovny VUT. ÚK by měla být chápána jako školicí středisko poskytující metodickou podporu jednotlivým fakultním knihovnám (vymezení jednotlivých konzultačních bodů, správný styl propagace OA na VUT, apod.), a místo pro řešení složitějších případů. Stejně tak je ÚK zodpovědná za komunikaci s partnery a za rozvoj systému jako celku.

Funkce ÚK jsou:

- správa Digitální knihovny VUT,
 - správa Fondu OA pro publikaci v režimu Zlaté cesty OA,
 - koordinátor propagace a marketingu OA za VUT (pořadatel Open Access Week),
 - rozvoj systému jako celku,
 - školení zaměstnanců fakultních knihoven,
 - spolupráce s ostatními institucemi v ČR i v zahraničí podporujícími myšlenku OA.
- Funkce fakultních knihoven VUT se skládá z:
- metodické podpory pro autory a čtenáře v běžných každodenních operacích,
 - spolupráce a komunikace s ÚK za účelem rozvoje metodických manuálů pro OA na VUT s ohledem na kontakt s praxí,
 - spolupráce na propagaci a marketingu.

1.3.3 Akademický autor VUT a Open Access

Moto: Větší viditelnost článku, šíření poznání

Klíčovou roli v celkové infrastruktuře OA hrají především tvůrci vědeckých prací resp. tvůrci autorského obsahu, který je následně možné publikovat v režimu OA.

Je proto nezbytné jim pomoci s přechodem na nový publikační model, aby se mohli více věnovat vlastní práci a nemuseli se zatěžovat případnými administrativními úkony, které nejsou prvotní náplní jejich práce. Ty mohou často působit proti motivační novinku podpořit.

Jak již bylo uvedeno dříve, vhodné prostředí, které by podporovalo rozvoj myšlenek OA, je dle názoru ÚK základní složkou celého systému. VUT tak bude usilovat o oboustrannou diskuzi o tématu a bude se snažit získat pohled jednotlivých fakult resp. jednotlivých vědeckých ústavů a jejich členů na oblast OA.

Výzvu směrem ke členům akademické obce VUT je možné shrnout následující větou:

ÚK vyzývá jednotlivé členy akademické obce k součinnosti a otevřené diskuzi nad tématem OA za účelem rozvoje tohoto konceptu v rámci univerzitního prostředí.

Výhody pro autory

ÚK si je dále vědoma, že nový model nemůže být členy akademické obce přijat, pokud nebude představovat určitý posun a výhodu oproti modelu aktuálnímu. ÚK na základě této myšlenky bude usilovat o výzkum v oblasti dopadu OA na akademické publikování a bude průběžně ostatním členům akademické obce představovat výsledky svého, případně ostatního odborného výzkumu v oblasti. Druhou snahou ÚK o představení výhod OA bude rozvoj a inovace v oblasti OA, které by měly jednotlivým členům akademické obce celou tematiku ještě více přiblížit.

Metodická podpora pro autory

ÚK se bude snažit o vytvoření vhodných podpůrných materiálů, které by měly usnadnit jednotlivým členům akademické obce orientaci v novém publikačním modelu. Jedná se o opatření věcná, procesní a propagační. Jejich rozvojem a implementací je opět pověřena ÚK.

Mezi plánované mechanismy patří například:

- Možnost archivace smluv autor-vydavatel.
- Snaha o nastavení plošných podmínek OA pro členy akademické obce z pohledu nejvýznamnějších vydavatelů.
- Tvorba rozsáhlého materiálu „Otázek a odpovědí“ (FAQ - Frequently asked questions) pro oblast OA, kde by autoři měli najít základní informace o problematice jednoduše a srozumitelně.

1.3.4 Open Access na VUT a vydavatelé

Moto: Spolupráce a oboustranné porozumění

OA jako novinka v oblasti akademického publikování přináší i různé procesní a technické problémy. Jednou z procesních otázek je, jak správně nastavit institucionální OA politiku tak, aby reflektovala zájmy autorů, zájmy hnutí OA na šíření poznání a v neposlední řadě i zájmy vydavatelů.

VUT považuje akademické vydavatele za partnery, se kterými je nutné vyjednávat a respektovat jejich rozhodnutí. Vyjednání zájmu VUT v oblasti OA je nicméně stejně důležité i s ohledem na morální závazek vůči komunitě OA v podobě podpisu Berlínské deklarace. Ze strany ÚK bude proto vytvořena maximální snaha o snížení embargo period (viz Slovníček pojmů) pro jednotlivé časopisy vydavatelů, které nejsou primárně určeny jako „časopisy otevřené“ (viz Slovníček pojmů), na optimálních 12 měsících po publikaci vědeckého článku od autora z VUT. Tuto dobu ÚK VUT považuje za vhodnou pro obě strany.

Směrem, kterým je dle nás správné vykročit, je uzavření jednotlivých rámcových dohod ve vztahu k OA s konkrétními vydavateli. ÚK věří, že uzavření několika takových dohod s vydavateli, kde publikuje největší část akademické obce VUT, by celkový systém výrazně zpřehlednilo a zjednodušilo. Tyto smlouvy by měly především vyjasnit klíčové otázky publikování díla v institucionálním repozitáři na základě přesně definovaných bodů jak ze strany vydavatele, tak ze strany VUT. Na základě dohodnutých podmínek by poté byl vytvořen určitý operativní manuál pro autory, jak postupovat v momentě publikace článku od daného vydavatele, který by byl opět dostupný na Portálu Open Access. Aktuálně již probíhají prvotní jednání s vydavateli.

Druhým směrem, kterým by ÚK chtělo zavést diskuzi s vydavateli o OA, je podpora vytvoření a ucelení celonárodní koncepce přístupu k OA z pohledu České republiky, podobně jak je tomu už v některých zahraničních státech.

1.3.5 Čtenáři a uživatelé Open Access na VUT

Moto: Získ relevantních a užitečných informací pro studium a výzkum

ÚK si je také vědoma, že pokud nově vznikající systém nebude mít jednoduché a jasné uživatelské prostředí a nebude přinášet určitou přidanou hodnotu, nebude systém příliš využíván čtenáři resp. širokou veřejností. Nebude tím pádem plnit jeden ze svých základních úkolů, kterým je šíření poznání. Systém musí být vybudován jako co nejjednodušší a nejpřehlednější i pro jeho uživatele. Uživatelskému pohodlí by měla přispět například možnost vyhledávání dokumentů Digitální knihovny VUT i z jiných vyhledávačů díky indexaci záznamů pomocí protokolu OAI-PMH.

Mezi další oblasti, které by ÚK směrem k rozvoji uživatelské přívětivosti systému chtěla rozvíjet, je například tvorba metodických manuálů pro čtenáře resp. uživatele. Jedná se například o školení k práci s Digitální knihovnou VUT pro studenty apod.

1.3.6. Právní zázemí politiky Směrnice rektora č. 5/2012

S ohledem na potřeby Digitální knihovny VUT resp. nové institucionální politiky pro publikování v režimu OA bylo nutné iniciovat změnu aktuálního znění směrnice č. 5/2012 - Nakládání s předměty chráněnými podle autorského zákona a jejich komercializace. Při přípravě změny směrnice byla snaha co nejvíce reflektovat zavedenou praxi při publikaci článků na VUT a nepřenasat další administrativní zátěž na autory.

Pro upřesnění, změna směrnice se opět týká pouze typových autorských děl, která je do repozitáře nyní možné ukládat (autorská díla určená pro publikaci v odborných časopisech - typ J z hodnocení RIV a díla určená pro publikaci ve sbornících z konferencí - bod D z hodnocení RIV).

Na základě analýzy praxe před 1. březnem 2014, čtyř různých možností implementace OA politiky na VUT a konzultace s Centrem transferu technologií, Právním odborem rektorátu VUT a prorektory pro oblast informační a komunikační technologie a pro oblast rozvoje vědecké a výzkumné činnosti, ÚK nakonec iniciovala možnost změny směrnice spočívající v pověření zaměstnance (autora) jako oprávněné osoby k výkonu majetkových práv autorských jménem VUT. Věříme, že tato možnost je volbou nejefektivnější směřující k danému účelu.

Změna byla přijata v tomto znění:

„Osobou oprávněnou zastupovat VUT v Brně při výkonu majetkových práv autorských (včetně práva podepisovat v těchto vztazích za VUT v Brně) k těmto typům zaměstnaneckých děl: **a)** díla určená pro publikaci v odborných časopisech (typ J z hodnocení RIV v pozn. pod čarou) **b)** díla určená pro publikaci ve sbornících z konferencí (typ D z hodnocení RIV v pozn. pod čarou) je jejich autor (v případě spoluautorství všichni spoluautoři společně a nerozdílně, pokud se spoluautoři nedohodnou jinak). Autoři jsou povinni se při výkonu majetkových práv autorských k těmto typům děl řídit účinnými právními předpisy, vnitřními předpisy a vnitřními normami VUT v Brně a postupovat s ohledem na jiné závazky VUT v Brně, zejména projektové.“

Bližší informace o změně směrnice č. 5/2012 - Nakládání s předměty chráněnými podle autorského zákona a jejich komercializace a jejich dopadech naleznete na stránkách Ústřední knihovny v sekci Podpora Publikování: Jak Publikovat (<http://www.vutbr.cz/uk/podpora-publikovani/jak-publikovat>).

Směrnice je účinná od 1. března 2014.

Nová směrnice o digitální knihovně

Na základě úpravy směrnice rektora č. 5/2012 bylo rozhodnuto, že není vhodné problematiku OA zavádět do stejné směrnice, kde se řeší autorskoprávní problematika obecně, ale že bude pro potřeby implementace OA na VUT vytvořena směrnice nová, která komplexně pojedná o dané problematice.

Plánovaná účinnost směrnice je v průběhu roku 2015.

Ostatní

Změny směrnic nejsou ovšem tím jediným, co ÚK v oblasti právního zázemí rozvíjí. Postupně budou přibývat na stránkách Ústřední knihovny resp. Portálu Open Access i další podklady a podpůrné materiály k této problematice. Sledujte tak prosím zmíněné internetové stránky, případně využijte kontaktního formuláře pro vaše dotazy.

2. DIGITÁLNÍ KNIHOVNA VUT

V této kapitole se zaměříme na jednoduchý popis Digitální knihovny VUT. Výklad je doplněn o několik obrázků, které považujeme za nejdůležitější. Bližší informace, jak v Digitální knihovně publikovat, můžete nalézt na našem portálu.

2.1 Zelená cesta Open Access (Green OA)

Zelená cesta OA (anglicky Green Open Access nebo Green Road to Open Access) je založena na zpřístupňování článků v tzv. „otevřeném repozitáři“, který může být buď institucionální (zřízeno pro autory z dané instituce) nebo oborový (zřízeno např. určitou vědeckou komunitou, agenturou apod. pro určitý obor). TDKIV Zelenou cestu OA definuje takto:

„Model otevřeného přístupu založený na zpřístupňování vědeckých textů, především preprintů a postprintů, prostřednictvím jejich uložení v otevřeném repozitáři, na webových stránkách autora nebo jeho pracoviště (tzv. autoarchivací). Otevřený přístup zajišťuje autor, který si musí počínat tak, aby nebyla narušena práva k dílu případných třetích osob (nejčastěji vydavatele).“ (HAVLOVÁ & MAREK, 2003-h)

Bližší vysvětlení dalších termínů definice je možné nalézt ve Slovníčku pojmů na konci publikace.

2.2 Definice Digitální knihovny VUT (Institucionální repozitář)

Aplikace Digitální knihovna VUT představuje nástroj pro prosazování Zelené cesty OA na VUT. Její název je však generický a aplikace by měla sloužit pro širší okruh obsahu než jen pro OA obsah definovaný tzv. BBB iniciativami. Jak již bylo uvedeno v kapitole č. 1, ÚK průběžně sleduje vývoj v oblasti Open Agenda a ve vhodné chvíli bude navrženo rozšíření obsahu, který bude v Digitální knihovně VUT ukládán.

Repozitář je možno definovat jako:

„Institucionálním repozitářem se rozumí aplikace „Digitální knihovna VUT“ umístěná na adrese <https://dspace.vutbr.cz>. Jedná se o netvůrčí databázi dle § 88 zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony (dále jen AutZ), která je chráněna dle příslušných norem AutZ.“

2.3 Funkce digitální knihovny

Celý systém představuje dvě základní funkce:

- funkci publikační,
- funkci archivační.

Základní funkcí Digitální knihovny VUT je sloužit jako „nástěnka“ pro zveřejňování jednotlivých autorských děl, které je možné zveřejnit v aplikaci tohoto typu (funkce publikační). Funkce archivační je vyjádřena tím, že VUT pomocí své aplikace Digitální knihovna VUT jednotlivé články archivuje a zajišťuje k nim přístup i do budoucna.

Pokud by autor chtěl publikovat svá díla v Digitální knihovně VUT, musí dílo nejprve vložit do vnitřního systému VUT Apollo – sekce VaV výsledky, odkud může zaslat požadavek na zveřejnění. Z toho vyplývá i typ repozitáře, kterým Digitální knihovna VUT je - tedy repozitář institucionální, jelikož jeho prostřednictvím mohou díla zveřejňovat pouze osoby se vztahem k VUT.

2.4 Proces publikace díla v Digitální knihovně VUT

Celý proces publikace díla skrze Digitální knihovnu VUT sestává ze čtyř základních kroků:

- Nahrání díla do interního systému VUT Apollo v sekci VaV výsledky.
- Žádost autora o zveřejnění díla v Digitální knihovně VUT.

- Kontrola požadavku autora a ověření licenčních podmínek vydavatele pracovníkem ÚK.
- Pokud je možné dílo zveřejnit na základě analýzy provedené v bodě č. 3, text je zveřejněn pomocí aplikace Digitální knihovna VUT.

2.5 Sekce VaV výsledky aplikace VUT Apollo

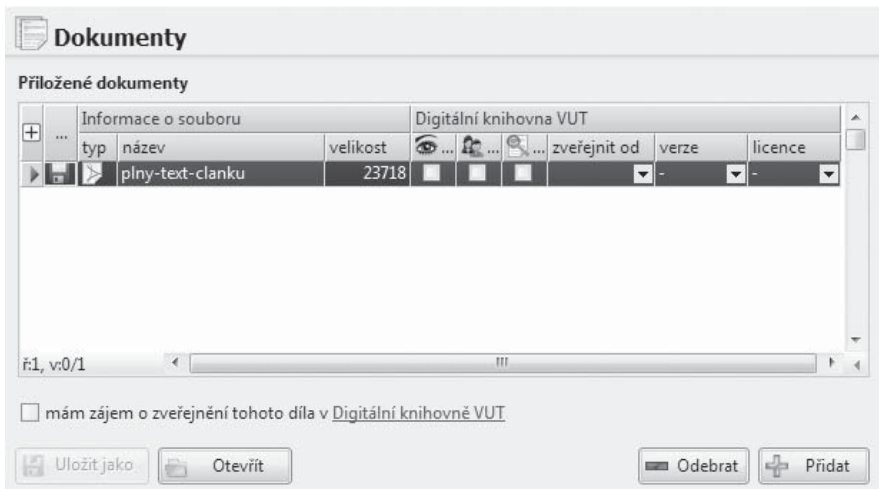
Vnitřní systém VUT Apollo – sekce VaV výsledky naopak slouží pouze jako úložný prostor pro autora, kde k dílu nikdo jiný než autor samotný nemá přístup a nikdo jiný než autor samotný nemůže požádat o zveřejnění článku v Digitální knihovně VUT. Jedná se tak o rozšíření uživatelského rozhraní sekce VaV výsledky o možnost archivace a administrace autorových vlastních děl na jeho vlastním prostoru společně např. s dalšími záznamy Rejstříku informací o výsledcích (RIV). Vložení autorského díla do tohoto prostoru je možné učinit vždy (i po podpisu smlouvy s vydavatelem zakazující vložení do repozitáře), jelikož do doby zveřejnění se jedná o autonomní prostor autora. Ten je umístěn na serverech VUT a autor ho může užít dle svého uvážení (vložení není povinné). Repozitářem ve smyslu OA je Digitální knihovna VUT, Sekce VaV výsledky aplikace VUT Apollo je interní systém univerzity.

Závěrem k této podkapitole je nutné ještě říci, že pokud by autor díla byl zavázán např. v rámci projektu a jeho podmínek financování publikovat výsledek své činnosti v režimu Zelené cesty OA, může pro tuto činnost využít právě Digitální knihovny VUT, nicméně je nutné, aby vydavatel s tímto souhlasil.

2.6 Užití díla v Digitální knihovně VUT po právní stránce

2.6.1 Vložení díla do systému VUT Apollo

Vložením díla do systému VUT Apollo vzniká rozmnoženina díla a dílo je užito ve smyslu § 13 AutZ. Nicméně jak již bylo řečeno výše, k dílu nemá přístup nikdo jiný než autor samotný až do doby publikace díla v Digitální knihovně VUT a jedná se o osobní úložný prostor autora. Pro vložení díla do vnitřního systému VUT Apollo tak autor může využít tzv. „Volné licence“ pro osobní užití obsažené v § 30 AutZ. Na obrázku č. 1 je vidět rozhraní pro vložení autorského díla do aplikace VUT Apollo - sekce VaV výsledky. Obrázek dále ilustruje, že vložení a zveřejnění díla v Digitální knihovně je odděleno.

Obr. 1: Vložení díla do systému VUT Apollo

2.6.2 Zveřejnění díla v Digitální knihovně VUT

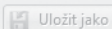
Zveřejněním díla v Digitální knihovně VUT (tedy zaškrtnutí políčka uvedeného na obrázku výše v sekci VaV výsledky následovaného postupem popsáním v sekci „Proces publikace díla v Digitální knihovně VUT“) se rozumí užití díla dle § 18 AutZ a jedná se o užití ve smyslu sdělování díla veřejnosti, případně pokud dílo ještě nebylo dříve zveřejněno, jedná se také o zveřejnění díla dle § 4 odst. 1 AutZ. Zde je nutné upozornit, že někteří vydavatelé dílo autora nepřijmou, pokud již bylo zveřejněno jinde, proto autor sám musí uvážit časový horizont zveřejnění svého díla v Digitální knihovně VUT. V případě konkrétních dotazů k této otázce se na nás prosím neváhejte obracet pomocí kontaktního formuláře na stránkách našeho portálu.

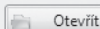
Další obrázek ilustruje opět ukázkou sekce VaV výsledky v momentě, kdy autor má zájem o zveřejnění svého díla v Digitální knihovně VUT. Je zde možné zvolit verzi díla (preprint, postprint apod.), případně nastavit jaká licence CC se k dílu váže nebo určit embargo period (zvolením data, odkdy má být dílo zveřejněno).

Před zveřejněním díla v Digitální knihovně VUT projde dokument kontrolou zástupcem knihovny – dílo musí splňovat licenční podmínky nakladatele a případně další právní závazky. Zda své dílo můžete zveřejnit, lze zjistit na stránce www.sherpa.ac.uk/romeo

Podrobný návod, jak zveřejnit článek, naleznete [zde](#).

mám zájem o zveřejnění tohoto díla v [Digitální knihovně VUT](#)

 Uložit jako

 Otevřít

 Odebrat

 Přidat

Informace potřebné pro zveřejnění díla v Digitální knihovně

mám souhlas všech autorů

Zvolte verzi díla, kterou vkládáte do systému. Nakladatel může povolovat zveřejnění pouze určitých verzí souboru.

verze souboru

Zvolte typ licence, pod kterou chcete vaše dílo zveřejnit. Pokud nakladatel neumožňuje zveřejnit dílo pod licenci creative commons nebo si nejste jistí, nechte pole nevyplněné.

typ licence

Zde se uvádí datum, od kterého lze dílo zveřejnit v digitální knihovně. Pokud nevíte, nechte pole nevyplněné.

zveřejnit od

recenzováno

Obr. 2: Zveřejnění díla v Digitální knihovně VUT

2.6.3 Užití díla dle licence uvedené u díla v Digitální knihovně VUT

Pokud je uvedena u díla (resp. jeho popisu) v Digitální knihovně VUT určitá veřejná licence (například licence CC), užití díla se řídí podmínkami této licence. Zveřejnění díla v tomto režimu lze obecně nazvat také jako tzv. „Libre Open Access“ (blíže viz Slovníček pojmů).

2.6.4 Užití díla na základě volného užití nebo zákonných licencí

Pokud u díla v Digitální knihovně VUT (resp. jeho popisu) není uvedena určitá veřejná licence, ale jen informace o oprávněném držiteli práv (nejčastěji vydavatel nebo autor samotný), užití díla bez jeho souhlasu se řídí podmínkami volného užití díla a zákonných licencí definovaných dle §§ 30-39 AutZ ve spojitosti s § 29 (Díl 4 AutZ). Zveřejnění díla v tomto režimu lze obecně nazvat jako tzv. „Gratis Open Access“ (viz Slovníček pojmů).

2.6.5 Spoluautorství

Z pohledu autorskoprávního je dále nutné upozornit na § 8 AutZ, kterým by se měli řídit všichni autoři díla více autorů (tedy díla spoluautorského). Jedná se především o souhlas zbylých spoluautorů s konkrétním užitím daného díla (tedy i jeho zveřejněním v Digitální knihovně VUT). Metodický manuál k této oblasti je dostupný na našem portálu a bude průběžně vyvíjen v návaznosti na kontakt s každodenní praxí.

2.7 Archivace smluv autor-vydavatel

Za další z efektivních nástrojů pro lepší uživatelský přístup k Digitální knihovně VUT považuje ÚK možnost, kdy společně s publikací je možné nahrát v sekci VaV výsledky i (licenční) smlouvu, kterou autor s vydavatelem podepisuje. Jelikož tyto dokumenty bude mít autor na jednom místě, je poté mnohem jednodušší předat podklady pro analýzu pracovníkovi ÚK ve chvíli, kdy se autor rozhodne své dílo zveřejnit v Digitální knihovně VUT. Tento nástroj je opět v režimu dobrovolném. Nicméně je zde nutné vyzvat všechny autory, aby tento nástroj odpovědně využívali, jelikož se dle názoru ÚK jedná o výrazné zvýšení efektivity a úsporu času pro celý systém, a tedy i rychlejší možnost vyřízení požadavku na zveřejnění v Digitální knihovně VUT.

Tato smlouva nebude veřejně přístupná a bude sloužit pouze jako prostředek pro urychlení celého procesu. Přístup k ní bude mít jen autor a v danou chvíli i pracovník ÚK. V případě jakýchkoliv dotazů k tomuto bodu, prosím neváhejte opět využít kontaktní formulář na stránkách našeho portálu.

2.8 Technická specifikace Digitální knihovny VUT

Digitální knihovna VUT pracuje na softwaru DSpace, který je dostupný jako Open Source software (více informací zde: <http://www.dspace.cz>). Vnitřní systém VUT Apollo pracuje na speciálním softwaru vyvinutém pro účely VUT.

2.9 Budoucí rozvoj

ÚK si je vědoma faktu, že systém jako celek musí být dobře ovladatelný. Na nastavení a rozvoji celého systému proto ÚK spolupracuje s Centrem výpočetních a informačních služeb VUT v Brně (CVIS). Pro případné připomínky a návrhy na zlepšení prosím využijte našeho kontaktního formuláře na Portálu Open Access.

3. FOND NA PODPORU PUBLIKOVÁNÍ V REŽIMU ZLATÉ CESTY OPEN ACCESS

Na začátek opět uvádíme definici TDKIV:

Model otevřeného přístupu založený na publikování recenzovaných vědeckých článků v tzv. otevřených časopisech. Otevřený přístup je zajištěn ze strany vydavatele. (HAVLOVÁ & MAREK, 2003-i)

Publikování Zlatou cestou OA (anglicky Gold Open Access nebo Gold Road to Open Access) tedy znamená publikovat své texty v časopisech s otevřeným přístupem. Otevřený přístup k časopisu nebo článkům je zajištěn ze strany vydavatele. Konečný uživatel již nenese žádnou finanční zátěž a nemusí za informace platit. Avšak proces publikování a hlavně proces recenzního řízení (anglicky peer-review) není zdarma. Bližší vysvětlení dalších termínů definice je opět uvedeno ve Slovníčku pojmů na konci této publikace.

3.1 Finanční stránka Zlaté cesty Open Access

Finanční zátěž publikování v režimu OA je určitým způsobem opačná než v klasickém modelu akademického publikování. Neplatí se za přístup k publikaci koncovým uživatelem, ale platí se za jeho „otevření“ a recenzní řízení. V základě jsou tři možné subjekty, které tyto náklady hradí:

- autor samotný,
- instituce, pro kterou autor pracuje,
- grantová agentura.

Zde je ovšem nutné zdůraznit, že možnost č. 1 prakticky nenastává, jelikož většina institucí a grantových agentur počítá ve svých rozpočtech nebo projektech s podporou publikování v režimu OA. Poplatek se pohybuje od několika stovek USD nebo EUR až přibližně do 2 000 EUR.

Speciálním případem jsou poté časopisy vydávané přímo institucemi, které OA podporují. V daném případě tyto instituce nesou celkové náklady také sami.

3.2 Podpora Zlaté cesty Open Access na VUT

Jelikož i VUT podporuje rozvoj publikování v režimu Zlaté cesty OA, existují na VUT dva dotační programy na podporu tohoto typu publikování. Jedná se o Fond OA a Publikování v BioMed Central, Chemistry Central a SpringerOpen. Níže jsou jednotlivé dotační programy představeny společně s obecnými podmínkami jejich využití. Pro aktuální informace, žádosti o dotační tituly a případné komentáře se obraťte na náš Portál Open Access v sekci Dotace.

3.2.1 Fond OA

V roce 2014 bylo na VUT vyčleněno 1 000 000 Kč na podporu publikování formou Zlaté cesty OA. Dotace z fondu je určena pro akademické pracovníky nebo studenty VUT. Příjemce dotace musí být autor, který zajišťuje celý proces recenzního řízení k danému článku s nakladatelem po administrativní stránce a má vztah k VUT. Ve většině případů v oblasti komunikace s vydavatelem bývá zvolen tzv. korespondenční autor. Často to bývá právě autor, který je uveden jako první v pořadí.

Podmínky pro přidělení dotace

- Vyplacení poplatku do reálné výše, maximálně však do výše 3000 USD nebo 2000 EUR.
- Jeden žadatel může žádat o příspěvek na jeden článek nebo do výše příspěvku 3000 USD za jeden rok.
- Žádat lze pouze v případě, že byly využity všechny ostatní možnosti financování (z grantů, projektů apod.). Fond OA by měl sloužit především těm autorům, kteří nemají žádnou jinou možnost uhrazení přístupu OA. Je nutné doložit potvrzení od vedoucího ústavu.
- Finanční příspěvek na publikační poplatky se nevztahuje na poplatky za reprinty, platby za barevné obrázky, administrativní poplatky apod.

- Článek je publikován v časopise, který je zahrnut do hodnocení vědy dle Metodiky hodnocení výsledků výzkumných organizací a hodnocení výsledků ukončených programů (platné pro léta 2013 až 2015). Informace o hodnocených otevřených časopisech můžete získat z tabulky na adrese <http://bit.ly/OA>.
- Open Access časopis musí být plně otevřený, dotace se neuděluje pro publikování v tzv. hybridních Open Access časopisech (viz Slovníček pojmů).
- Podpořený článek musí být uložen do institucionálního repozitáře VUT (Digitální knihovna VUT). Zde nedochází ke kolizi s licenčním ujednáním vydavatele otevřeného časopisu, protože ti danou možnost podporují
- Lze žádat ve chvíli přijetí článku k vydání (autor doloží potvrzení). Tedy pokud již recenzní řízení proběhlo a autor ví, že článek v daném časopise opublikují. Z důvodu omezeného množství finančních prostředků není možné přislíbit dotaci ještě před ukončením recenzního řízení.
- Lze žádat jen pro články přijaté k publikování po recenzním řízení v roce 2014. Z důvodu evidence a účetnictví nelze hradit dotaci za články přijaté v předcházejícím roce z rozpočtu stávajícího roku.
- Žádost je nutné podat nejpozději do 5. 12. 2014.
- Kladné vyřízení žádosti bude posouzeno dle pořadí podání žádosti do vyčerpání finančních prostředků fondu (pravidlo „first-come, first-served“).

O dotaci můžete žádat prostřednictvím elektronického formuláře umístěného na stránkách Portálu Open Access v sekci Dotace, jak již bylo zmíněno výše (<https://www.vutbr.cz/uk/openaccess/dotace>). Po úspěšném podání žádosti je následně ÚK poplatek uhrazen.

3.2.2 Publikování v BioMed Central, Chemistry Central a SpringerOpen

VUT se dále v roce 2014 stalo členem BioMed Central. Autoři z VUT proto mají možnost získat finanční podporu pro publikování vědeckých článků formou Zlaty cesty OA i u těchto nakladatelů. Podmínky pro poskytnutí dotace jsou velmi podobné podmínkám Fondu OA. Dotace je opět určena pro akademické pracovníky nebo studenty VUT. Příjemce dotace musí být autor, který zajišťuje celý proces recenzního řízení k danému článku s nakladatelem po administrativní stránce a má vztah k VUT.

Podmínky pro přidělení dotace

- Dotaci lze poskytnout pouze v případě přijetí článku do některého z Open Access časopisů uvedeného alespoň v jedné z databází WOS nebo SCOPUS.
- Časopis musí být plně otevřený, dotace se neuděluje pro publikování v tzv. hybridních Open Access časopisech.
- Žádat lze pouze v případě, že byly využity všechny ostatní možnosti financování (z grantů, projektů apod.). Je nutné doložit potvrzení od vedoucího ústavu.
- Podpořený článek musí být uložen do institucionálního repozitáře VUT (Digitální knihovna VUT).

O dotaci můžete opět žádat prostřednictvím elektronického formuláře umístěného na stránkách Portálu Open Access v sekci Dotace, jak již bylo zmíněno výše (<https://www.vutbr.cz/uk/openaccess/dotace>). V případě této dotace se žádost podává ještě před započítáním recenzního řízení. Po schválení žádosti je autorovi přidělen specifický kód, který je nutné zadat v průběhu vkládání článku do recenzního řízení u konkrétního vybraného časopisu v části, která se týká placení poplatku („Payment“). Je třeba zatrhnout v „Payment options“ možnost „3. A“ a vložit získaný kód. Jakmile do systému vložíte získaný kód, váš článek bude zařazen do recenzního řízení. Pokud bude článek přijat k publikování, poplatek se automaticky strhne z účtu VUT u vydavatele.

3.3 Závěr a „predátorští vydavatelé“

Na závěr je nutné upozornit na jednu velmi nevhodnou aktivitu určité skupiny vydavatelů, která využívá toho, že OA je stále ještě novinkou v akademickém světě a někteří autoři o ní zatím moc nevědí. Při výběru časopisu je důležité si dávat pozor na tzv. „predátorské vydavatele“, kteří se snaží využít publikační model OA pouze pro svoje obchodní aktivity a vědeckému světu nepřinášejí žádný užitek.

Publikování u těchto vydavatelů často neprobíhá prostřednictvím klasického recenzního řízení a jednoznačně nejdůležitější částí celého procesu je zaplacení publikačního poplatku. Snahy daných vydavatelů o získání zákazníků mnohdy probíhají pomocí velmi agresivního marketingového přístupu. V rámci komunity OA se vytvořilo několik mechanismů, jak na tyto subjekty upozorňovat. Pravděpo-

dobně nejlepší seznam tzv. „predátorů“ naleznete na internetovém portálu Scholarly Open Access dostupného na adrese <http://scholarlyoa.com/>. ÚK žádá autory, kteří by se dostali do styku s těmito nekalými praktikami, o zaslání informací o tomto jednání prostřednictvím kontaktního formuláře na našem portálu. Získané informace použijme pro naši další analýzu a rozvoj systému jako celku.

ÚK po skončení roku 2014 provede analýzu pilotního provozu podpory Zlaté cesty OA na VUT a na základě praktických zkušeností a vašich případných připomínek se bude snažit systém optimalizovat a dále rozvíjet. Aktuální informace k tématu budou dostupné na našem portálu.

4. OPEN ACCESS A DOTAČNÍ PROGRAMY EU

Jak již bylo uvedeno v předcházející kapitole, řada grantových agentur podporuje myšlenky OA jak procesně, tak finančně. Podpoře OA se věnuje i Evropská unie, která postupně zavádí jednotlivé části Open Agenda do evropského prostoru (v 7. rámcovém programu bylo provedeno pilotní ověření implementace OA v některých oblastech, v novém programu Horizont 2020 se jedná o plošnou implementaci OA a pilotní ověření Open Data).

4.1 Evropská unie a 7. rámcový program

V 7. rámcovém programu se objevily dva projekty zaměřené na podporu přístupu OA. Jedná se o projekty OpenAIRE a OpenAIREplus. Cílem projektů je vybudování infrastruktury a podpůrné sítě usnadňující vědeckou komunikaci (nejen) v Evropském výzkumném prostoru (TKAČÍKOVÁ, 2013).

Důležitou částí projektu OpenAIRE bylo zpřístupnění vědeckých publikací z konkrétních projektů v režimu OA a propojení těchto plných textů uložených v různých institucionálních repozitářích a Open Access časopisech s informacemi o projektech. Výsledkem projektu byla dále standardizace jednotlivých repozitářů a formátů uložení plných textů. OpenAIREplus následně rozšířil typy výsledků, které se ukládají a propojují z časopiseckých článků na všechny typy vědeckých publikací v různých formátech (např. working papers, prezentace, zprávy apod.).

Jak je zmíněno výše, v rámci pilotního ověření by měly být vědecké články (vycházející z určitých kategorií projektů) zpřístupněny v režimu OA. Celkově se jedná o přibližně 20 % podpořených projektů z těchto oblastí:

- energie,
- životní prostředí (včetně klimatických změn),

- zdraví,
- informační a komunikační technologie (Poznávací systémy, Interakce, Robotika),
- výzkumné infrastruktury,
- věda ve společnosti,
- socioekonomické a humanitní vědy.

Pokud jste příjemci dotací ze 7. rámcového programu u výše zmíněných oblastí, máte ke smlouvě projektu připojen zvláštní dodatek č. 39, který vyžaduje, abyste recenzované články nebo jejich konečné rukopisy uložili do online repozitáře a maximálně se zasadili o zajištění jejich volného zpřístupnění.

Zda vám nakladatel článků povoluje uložit do repozitáře lze dohledat v licenční smlouvě. Jako vodítko, v případě že nemáte právní vzdělání, doporučujeme použít databázi SHERPA/RoMEO (více informací na <http://www.sherpa.ac.uk>) a následně zmíněný údaj („již víte, co máte hledat“) dohledat v licenční smlouvě s vydavatelem. Pro splnění dané povinnosti můžete článek uložit i do Digitální knihovny VUT. Naši knihovníci vám pomohou i se zjištěním, zda je článek možné publikovat nebo ne. Dále existuje celá řada dalších repozitářů, kde můžete svůj článek zveřejnit. Například ZENODO (<https://zenodo.org/>) je repozitář přímo spojený s projektem OpenAIRE a je určený pro autory, kteří nemají možnost uložit dílo do institucionální repozitáře. Další vhodné repozitáře je možné nalézt na internetovém portálu OpenDOAR (<http://www.opendoar.org/>). Pro více informací k tématu doporučujeme využít informační zdroje v kapitole č. 7.

4.2 Evropská unie a Horizont 2020

Programem plynule navazujících na 7. rámcový program je program Horizont 2020 pro roky 2014-2020. V projektech podpořených z Horizont 2020 je otevřený přístup k recenzovaným vědeckým publikacím souvisejícím s projektovými výsledky již povinný. Příjemce musí zajistit, aby publikované výsledky bylo možné alespoň číst online, stahovat a tisknout (tedy tzv. „Gratis Open Access“ – viz Slovníček pojmů). Příjemci jsou dále vyzýváni, aby zpřístupňovali v režimu OA i jiné výsledky – například knihy, zprávy a výstupy z konferencí apod. Jak již bylo uvedeno na začátku, v některých podpořených oblastech je také povinné otevřeně zpřístupnit i výzkumná data (HORIZON 2020, 2013-2014).

4.2.1 OA Horizont 2020 – Publikace

V rámci Horizont 2020 musí být všechny výsledky projektů, které byly podpořeny, publikovány v režimu OA. Základní pravidla jsou tato:

- „Příjemci grantů musí uložit v repozitáři určeném pro ukládání vědeckých publikací strojově čitelnou elektronickou kopii publikované verze nebo finálního recenzovaného rukopisu přijatého k publikování. K uložení musí dojít, jakmile je to možné, nejpozději v den publikování, a to i v případě publikování v režimu zlaté cesty. Příjemci grantů musí navíc vyvinout úsilí k uložení dat potřebných k ověření výsledků prezentovaných v uložené vědecké publikaci, ideálně do repozitáře určeného pro ukládání dat.
- Po uložení předmětné publikace a pokud možno i souvisejících dat určených k ověření výsledků prezentovaných v publikaci musí příjemci grantů zajistit otevřený přístup k dané publikaci prostřednictvím zvoleného repozitáře. Existují dvě možnosti zajištění otevřeného přístupu:
 - „zelená cesta“ – předmětná publikace musí být otevřeně přístupná v repozitáři po uplynutí šesti měsíců od publikování (dvanácti měsíců v případě publikací vytvořených v projektech v oblasti společenských a humanitních věd)
 - „zlatá cesta“ – publikování v časopisech, které poskytují okamžitý otevřený přístup k článkům (otevřené časopisy nebo hybridní časopisy); tento způsob zahrnuje zpravidla jednorázovou platbu autora článku, která se obvykle pohybuje mezi 1 500 až 2 500 euro Tyto náklady jsou nazývány Article Processing Charges (APCs) a jsou z hlediska Horizont 2020 uznatelnými náklady, pokud byly vynaloženy po dobu trvání projektu, jehož výstupem je předmětná publikace.
- Příjemci grantů musí navíc prostřednictvím repozitáře zajistit otevřený přístup k metadatům, která slouží k identifikaci předmětné publikace“ (HORIZON 2020, 2013-2014).

Je také nutné zdůraznit, že ukládat publikace do repozitářů je nutné nejen v rámci „zelené cesty“, ale také v rámci „zlaté cesty“.

Na VUT je možné využít Digitální knihovny VUT jako repozitáře vhodného k uložení publikací (viz kapitola č. 2). Více informací o OA člancích v kontextu Horizont 2020 je možné dohledat v doporučené literatuře.

4.2.2 OA Horizont 2020 – Výzkumná data

V rámci programu Horizont 2020 jsou některé oblasti zahrnuty do tzv. „Open Research Data Pilot“ (pilotní ověření zpřístupnění výzkumných dat podobné tomu pro OA v 7. rámcovém programu), který má za cíl zlepšit a maximalizovat přístup a znovuvyužití výzkumných dat. Na roky 2014-2015 se jedná o tyto oblasti:

- budoucí a vznikající technologie,
- evropské výzkumné infrastruktury (včetně e-infrastruktur),
- vedoucí postavení evropského průmyslu - Informační a komunikační technologie,
- společenské výzvy: Zajištěná, čistá a účinná energie - část Smart Cities and Communities,
- společenské výzvy: Ochrana klimatu, životní prostředí, účinné využívání zdrojů, suroviny - mimo suroviny,
- společenské výzvy: Evropa v měnícím se světě: inkluzivní, inovativní a reflektivní společnosti,
- věda se společností a pro společnost (EUROPEAN COMMISSION, 2014c).

V Open Research Data Pilot je nutné ukládat dva druhy dat:

- data, včetně metadat potřebných k ověření výsledků prezentovaných ve vědeckých publikacích,
- ostatní data, včetně metadat, tak jak budou specifikovány v Data Management Plan (dále jen DMP).

Výjimku z povinnosti ukládání dat je možné získat z několika důvodů a pak platí po celou dobu trvání projektu. Důvodem pro udělení výjimky může být:

- povinnost chránit data pro pozdější komerční nebo průmyslové využití,
- pokud data obsahují personální nebo důvěrné informace,
- pokud by zveřejnění způsobilo bezpečnostní problémy,
- v případě, že dosažení hlavního cíle výzkumu by mohlo být ohroženo zveřejněním určité části dat v otevřeném přístupu (musí být vysvětleno v DMP) (EUROPEAN COMMISSION, 2014c).

Vhodným uložištěm pro data z projektů může být oborově zaměřený repozitář, institucionální repozitář nebo centralizovaný repozitář. Seznam různých repozitářů můžete nalézt např. v registru datových repozitářů Registry of research data repositories (<http://www.re3data.org/>) nebo Databib (<http://databib.org/>). Na VUT by do budoucna také mělo být možné ukládat data do institucionálního repozitáře, zatím je tato problematika ve stádiu diskusí a příprav. Vhodným repozitářem může být opět repozitář ZENODO (<https://zenodo.org/>), který neslouží pouze pro ukládání publikací, ale je široce zaměřen pro možnost vložení veškerých typů výzkumných výstupů. Repozitář byl vyvinutý organizací Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire (CERN) pro projekt Evropské komise OpenAIREplus.

Data Management Plan

Další novinkou spojenou s výzkumnými daty, která se vyskytuje u projektů podpořených z programu Horizont 2020 a dříve zmíněných kategorií, je povinnost do šesti měsíců od začátku projektu vytvořit tzv. „Data Management Plan“ (DMP). Pro ostatní projekty je tato podmínka dobrovolná, nicméně je doporučována. DMP představuje dokument (plán), jak bude v rámci projektu pracováno a nakládáno s výzkumnými daty.

Hlavní otázky, na které by DMP měl odpovědět, jsou:

- Jaká data budou v rámci projektu generována a následně sbírána a uchovávána?
- Zda a případně jak budou tato data zpřístupňována pro ověření a znovuvyužití? Pokud nemohou být data zpřístupněna, musí být uvedeno vysvětlení.
- Jaké standardy budou použity pro uložení dat?
- Jak a kde budou data spravována a uchovávána? (EUROPEAN COMMISSION, 2014b)

Návod pro tvorbu DMP k projektům Horizont 2020 poskytují tzv. „Guidelines on Data Management in Horizon 2020“ (blíže viz doporučená literatura), kde Příloha č. 1 dokumentu obsahuje vzor DMP pro podpořené projekty z programu Horizont 2020. Pro vytvoření DMP můžete dále použít např. velmi zdařilý nástroj DMP online, vytvořený Digital Curation Centre a dostupný na této

internetové adrese: <https://dmponline.dcc.ac.uk/>.

Bližší a aktuální informace k této problematice opět naleznete na našem Portálu Open Access.

5. MARKETING, SPOLUPRÁCE S PARTNERY A DALŠÍ SOUVISEJÍCÍ TÉMATA

Tato kapitola představuje dosavadní aktivity ÚK v oblasti propagace OA, shrnuje vývoj OA na VUT a uvádí plánované snahy ÚK v oblasti spolupráce s dalšími aktéry (institucemi) podporujících myšlenky OA v České republice i v zahraničí.

5.1 Marketing Open Access na VUT

V oblasti OA představuje správná propagace a seznámení akademických pracovníků s novým modelem klíčovou roli. ÚK se tento cíl snaží naplnit pořádáním různých akcí, workshopů, tvorbou podpůrných materiálů apod., jak již bylo zmíněno v dřívějších kapitolách.

Mezi nejvýznamnější události, které se doposud uskutečnily, patří:

- Open Access Roadshow v rámci mezinárodní akce Open Access Week 2013
- Open Access Week 2014 na VUT v rámci mezinárodní akce Open Access Week 2014
- Přednáška na téma Open Access na Centru podpory projektů Vysokého učení technického v Brně (dále jen CPP), koordinační tým OA VUT
- Přednáška na téma Autorského zákona na CPP, JUDr. Matěj Myška, PrF MU
- Spuštění Portálu Open Access jako součásti stránek Ústřední knihovny
- Tvorba propagačních materiálů OA na VUT

Součástí marketingové propagace směrem do zahraničí (vydavatelé vědeckých časopisů jsou často zahraničního původu) je také překlad relevantních dokumentů a Portálu Open Access do anglického jazyka, který se nyní připravuje.

5.2 Shrnutí dosavadní historie OA na VUT

5.2.1 Změna směrnice rektora č. 5/2012

a příprava podkladů pro tvorbu nové směrnice o Digitální knihovně VUT

Byla iniciována změna směrnice č. 5/2012 - Nakládání s předměty chráněnými podle autorského zákona a jejich komercializace, která se zabývá autorskoprávní oblastí na VUT. Účelem změny bylo přiblížit aktuální praxi vnitřnímu právnímu zázemí VUT a také připravit tuto oblast na širší implementaci a rozvoj politiky OA.

5.2.2 Podpis Berlínské deklarace

Byl iniciován podpis Berlínské deklarace - jednoho z nejvýznamnějších memorand v oblasti OA. Vedení VUT podepsalo přístup k Berlínské deklaraci dne 13. 12. 2013.

5.2.3 Deklarace Institucionální politiky Open Access na VUT v Brně

Dne 13. 12. 2013 byla přijata Institucionální politika Open Access na VUT v Brně ve znění obsaženém v příloze č. 1 jako rozhodnutí rektora č. 21/2013. Tímto dokumentem byla vyjádřena podpora VUT směrem k rozvoji myšlenek OA na VUT v Brně.

5.2.4 Spolupráce s ostatními institucemi podporujícími myšlenky OA

Byla navázána spolupráce s brněnskou Masarykovou Univerzitou a Universidad Politécnica de Valencia ze Španělska a dále je rozvíjena snaha o spolupráci s dalšími univerzitami.

5.2.5 Spuštění portálu Open Access

Dne 30. 6. 2014 byl spuštěn Portál Open Access dostupný na internetové stránce: www.vutbr.cz/openaccess, který je součástí stránek Ústřední knihovny. Jeho hlavním cílem je informovat o aktuální situaci OA na VUT.

5.3 Do budoucna

ÚK by v blízké budoucnosti ráda navázalo spolupráci i s ostatními brněnskými univerzitami v oblasti rozvoje a šíření poznatků o OA. Tato snaha je motivována především směřováním a propagací města Brna jako města univerzit a výzkumu, což je podpořeno již probíhajícími meziuniverzitními projekty jako je např. Středoevropský technologický institut CEITEC (více informací o tomto projektu zde: <http://www.ceitec.cz>). ÚK věří, že právě i aktivity v oblasti OA souvisejí s tímto širším cílem resp. strategií.

ÚK se dále bude snažit navázat komunikaci a případnou spolupráci i s dalšími českými případně zahraničními univerzitami, které podporují myšlenky OA. Návrh vývoje OA na VUT po věcné stránce je poté obsažen v sekci Vize 2015 na konci této publikace.

6. OTÁZKY A ODPOVĚDI

Jako jeden z nejdůležitějších nástrojů propagace, rozvoje a vysvětlování principů OA na VUT považuje ÚK tvorbu rozsáhlého dokumentu „Otázek a odpovědí“ (anglicky též nazývaný FAQ - Frequently Asked Questions). Snažíme se v něm o zodpovězení praktických každodenních otázek (jedná se o oblasti věcné, právní, technické apod.), se kterými by se autor během svého kontaktu s OA mohl setkat. Níže uvádíme pouze ilustrativní seznam otázek, které bude možné v tomto dokumentu nalézt. Dokument bude zveřejněn na stránkách Portálu Open Access v rámci akce Open Access Week na VUT 2014 a bude postupně dle komentářů a připomínek dále doplňován. Tento materiál by ÚK chtělo vytvářet i na základě diskuze s komunitou OA v ČR a dalších zemích, čímž by měla být zajištěna i jeho aktuálnost.

Otázky:

- Je Zelená cesta Open Access (Green Open Access) obcházením recenzního (peer-review) hodnocení?
- Proč vůbec vznikl OA?
- Jak Vám bude VUT nápomocno? (pro autory)
- Kde se zeptat, když bych chtěl publikovat svůj článek v Digitální knihovně VUT?
- O co bude dále VUT usilovat v oblasti OA?
- Je moje dílo zaměstnaneckých dílem?
- Jestli je moje dílo dílem zaměstnaneckých, vztahují se na něho práva a povinnosti vyplývající ze směrnice 5/2012 - Nakládání s předměty chráněnými podle autorského zákona a jejich komercializace?
- V rámci projektu mám podmínku publikování článku v režimu OA, mohu pro tyto účely využít Digitální knihovnu VUT?
- Jak mohu publikovat článek v OA časopise?
- Kdo mi zodpoví otázky ohledně OA? Na koho se mohu obrátit?
- Kdo je zodpovědný za správu Digitální knihovny VUT?
- Kdo je zodpovědný za správu fondu na podporu publikování v režimu OA Gold?

- Mohu se na někoho obrátit v otázce OA na moji domovské fakultě?
- Jak funguje archivace smluv autor-vydavatel?
- Jak správně má probíhat proces kontraktace článku s vydavatelem?

7. DOPORUČENÁ LITERATURA

Níže uvádíme výběr zajímavých publikací a informačních zdrojů, které bychom vám rádi doporučili v případě vašeho bližšího zájmu o problematiku OA.

BBB iniciativy

Název: Budapest Open Access Initiative

Organizace: Open Society Foundation, 2002.

Dostupné z: <http://www.soros.org/openaccess/read>

Název: Bethesda Statement on Open Access Publishing

Organizace: Howard Hughes Medical Institute, 2003

Dostupné z: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>

Název: Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities

Organizace: Max Planck Society, 2003

Dostupné z: <http://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration/>

Monografie

Název: Open Access

Autor: Peter Suber

ISBN: 9780262517638

Rok: 2012

Dostupné z: <http://mitpress.mit.edu/books/open-access>

Informace o knize: [http://cyber.law.harvard.edu/hoap/Open_Access_\(the_book\)](http://cyber.law.harvard.edu/hoap/Open_Access_(the_book))

Název: Policy guidelines for the development and promotion of open access

Autor: Alma Swan

ISBN: 978-92-3-001052-2

Rok: 2012

Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/policy-guidelines-for-the-development-and-promotion-of-open-access/>

Název: Veřejné licence v České republice

Autorský kolektiv: Matěj Myška, Libor Kyncl, Radim Polčák, Jaromír Šavelka

ISBN: 978-80-263-0344-2

Rok: 2012

Dostupné z: <http://is.muni.cz/www/102870/Prirucka.pdf>

Informační kanály

Facebook - Open Access (OA) - CZ

Popis: oficiální česká Facebook stránka české komunity OA

Dostupné z: <https://www.facebook.com/openaccess.cz>

The SPARC Open Access Newsletter

Popis: webová prezentace Petra Suber o OA

Dostupné z: <http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/>

Licence Creative Commons

Popis: oficiální česká stránka licencí Creative Commons

Dostupné z: <http://www.creativecommons.cz/>

Facebook - Creative Commons Česká republika

Popis: oficiální česká Facebook stránka licencí CC

Dostupné z: <https://www.facebook.com/pages/Creative-Commons-Česká-republika/199676156709107>

Facebook - Creative Commons

Popis: oficiální Facebook stránka licencí CC

Dostupné z: <https://www.facebook.com/creativecommons>

FLIP - Free licence integration programme

Popis: informace o implementaci veřejných licencí do českého právního řádu od

odborníku z Ústavu práva a technologií Právnické fakulty Masarykovy Univerzity
Dostupné z: <http://flip.law.muni.cz>

Blog Ústavu práva a technologií PrF MU

Popis: nejen právní zajímavosti a novinky ze světa informační společnosti

Dostupné z: <http://ict-law.blogspot.com.es>

OpenAIRE+

Popis: vše o projektech OpenAIRE a OpenAIREplus

Dostupné z: <https://www.openaire.eu/>

Další

Průvodce OpenAIRE pro autory

Popis: průvodce pro vědecké pracovníky politikou Evropské komise pro OA

Dostupné z: <http://knihovna.vsb.cz/openaire/OpenAIRE-Guide-for-authors-czech.pdf>

Accessibility, sustainability, excellence: how to expand access to research publications

Popis: report pracovní skupiny ve Velké Británii pro zavádění národní OA politiky

Dostupné z: <http://www.researchinfonet.org/wp-content/uploads/2012/06/Finch-Group-report-FINAL-VERSION.pdf>

Fact Sheet Open access to publications and data in Horizon 2020: Frequently Asked Questions (FAQ)

Popis: dokument s nejčastěji kladenými dotazy k problematice OA v rámci programu Horizontu 2020

Dostupné z: http://www.iprhelphdesk.eu/sites/default/files/newsdocuments/Open_Access_in_H2020.pdf

ZÁVĚR

Věříme, že Vám tato publikace přinesla základní vzhled do problematiky Open Access na VUT a splnila tak náš cíl informovat širší akademickou obec VUT o aktivitách, které Ústřední knihovna VUT společně s vedením VUT v oblasti Open Access připravuje.

Snažili jsme se o problematice pojednat z celkového pohledu, zároveň ale tak aby člověk, který o Open Access zatím nevěděl, měl možnost tématiku pochopit a vědět, kam se obracet pro další informace (www.vutbr.cz/openaccess).

Publikace pojednala o postoji VUT směrem k principům Open Access, představila institucionální repozitář s názvem Digitální knihovna VUT, vysvětlila otázku podpory otevřeného publikování na VUT a dále nastínila několik témat z oblasti propagace a komunikace s partnery v rámci komunity Open Access.

Věříme, že principy Open Access se vydáním této publikace na VUT rozvinou zase o něco více. Jelikož se jedná o aktuální a neustále se rozvíjející téma, budeme rádi za jakékoliv vaše připomínky, poznámky, rady nebo doporučení, které nám prostřednictvím kontaktního formuláře na našem portálu zašlete.

Na závěr by Ústřední knihovna VUT v Brně a speciálně koordinační tým OA na VUT ještě chtěli poděkovat vedení VUT, Centru transferu technologií VUT v Brně, Právnímu odboru VUT v Brně a dalším členům akademické obce, kteří svými připomínkami a spoluprací přispěli k této publikaci. Uplynulý rok byl pro Ústřední knihovnu VUT v Brně velmi inspirativní a pracovníci koordinačního týmu se těší na rok 2015 a na postupné další uvádění celého systému v život.

Děkujeme Vám za pozornost
Koordinační tým OA na VUT
Ústřední knihovna VUT v Brně

SLOVNÍČEK POJMŮ

Slovníček pojmů slouží pro základní orientaci v pojmem používaných v oblasti Open Access. Většina hesel byla vytvořena za pomoci České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) Národní knihovny České republiky a měla by tak být zajištěna jejich obecnost a komplexnost.

Open Access

označení termínu v TDKIV: otevřený přístup (k vědeckým informacím)

Online přístup k odborným informacím, především k plným textům recenzovaných vědeckých článků, ale i k textům preprintů, konferenčních sborníků ad., bez poplatků a komukoli. Jeho hlavním cílem je dosáhnout větší („neomezené“) možnosti šíření a zpřístupňování vědeckých poznatků pro odbornou, ale i laickou veřejnost v souladu s možnostmi, které poskytuje aktuální stav informačních technologií. Otevřený přístup se dělí dle uspořádání autorskoprávních vztahů na tzv. „volný otevřený přístup“ a tzv. „bezplatný otevřený přístup“. Druhým typem dělení je dělení na dva základní publikační modely – dvě cesty naplnění otevřeného přístupu, a to na tzv. „zlatou cestu otevřeného přístupu“ a tzv. „zelenou cestu otevřeného přístupu“. Definice otevřeného přístupu vychází z tzv. BBB-iniciativ (tj. Budapeštská iniciativa, Prohlášení z Bethesda a Berlínská deklarace). (HAVLOVÁ & MAREK, 2003-e).

Zelená cesta Open Access

označení termínu v TDKIV: zelená cesta otevřeného přístupu

Model otevřeného přístupu založený na zpřístupňování vědeckých textů, především preprintů a postprintů, prostřednictvím jejich uložení v otevřeném repozitáři, na webových stránkách autora nebo jeho pracoviště (tzv. autoarchivací). Otevřený přístup zajišťuje autor, který si musí počínat tak, aby nebyla narušena práva k dílu případných třetích osob (nejčastěji vydavatele). (HAVLOVÁ & MAREK, 2003-h).

Autoarchivace

označení termínu v TDKIV: autoarchivace

Ukládání a zpřístupňování vědeckého díla oprávněnou osobou (nejčastěji autorem samotným) v institucionálním či oborovém repozitáři nebo na webových stránkách autora či jeho pracoviště, přičemž míra zpřístupnění uloženého díla se pohybuje od volné dostupnosti pro kohokoli přes omezený přístup, např. jen pro kolegy, až po přístup uzavřený, např. po dobu embarga, kdy není možné dílo zpřístupnit. Autoarchivace slouží k naplnění cílů tzv. zelené cesty otevřeného přístupu, tudíž předmětem autoarchivace je zpravidla uložení a zpřístupnění preprintů nebo postprintů (HAVLOVÁ & MAREK, 2003-a).

Digitální repozitář

označení termínu v TDKIV: digitální repozitář

Informační systém určený k digitální archivaci, tj. zajišťující uložení, ochranu, integritu, autenticitu a zpřístupnění digitálních dokumentů v dlouhodobém horizontu (CUBR & HAVLOVÁ, 2003-).

Embargo period

Doba od vydání autorského díla, po kterou vydavatel zakazuje jeho vložení (resp. zveřejnění) do některého z digitálních repozitářů.

Otevřený repozitář

označení termínu v TDKIV: otevřený repozitář

Souhrnný název pro institucionální nebo oborový repozitář využívaný pro potřeby naplnění tzv. zelené cesty otevřeného přístupu. Otevřenost repozitáře určuje nejen míra větší či menší volné dostupnosti uložených dokumentů, ale zejména míra interoperability repozitáře s ostatními repozitáři umožňující jejich vzájemné propojování a spolupráci (HAVLOVÁ & MAREK, 2003-f).

Zlatá cesta Open Access

označení termínu v TDKIV: zlatá cesta otevřeného přístupu

Model otevřeného přístupu založený na publikování recenzovaných vědeckých článků v tzv. otevřených časopisech. Otevřený přístup je zajištěn ze strany vydavatele (HAVLOVÁ & MAREK, 2003-i).

Otevřený časopis

označení termínu v TDKIV: otevřený časopis

Recenzovaný vědecký online časopis, který je budován ve smyslu otevřeného přístupu. Ve srovnání s klasickým vědeckým časopisem se liší především v modelu financování nákladů na vydání článku v časopise. Zpravidla za vydání a zpřístupnění článku platí plnou cenu autor nebo jeho instituce, nikoli koncový uživatel, jak je běžné u klasického časopisu (předplatné). Rozdílný bývá také autorskoprávní podklad uzavření smlouvy mezi autorem a vydavatelem. Uzavírání smluv mezi autorem a vydavatelem se řídí politikou daných otevřených časopisů, která se může lišit u jednotlivých vydavatelů. Pro konkrétní případ je vždy nutné se držet konkrétních podmínek daného vydavatele. Otevřený časopis může někdy vzniknout i přeměnou klasického časopisu (HAVLOVÁ & MAREK, 2003-d).

Hybridní časopis

označení termínu v TDKIV: hybridní časopis (s otevřeným přístupem)

Recenzovaný vědecký online časopis, který zpřístupňuje jen některé články v určitém režimu otevřeného přístupu (zpravidla za poplatek ze strany autora) a ostatní články na základě klasického obchodního modelu, tj. prostřednictvím předplatného (HAVLOVÁ & MAREK, 2003-c).

Gratis Open Access

označení termínu v TDKIV: bezplatný otevřený přístup

Typ otevřeného přístupu umožňující komukoli dílo (elektronický vědecký a odborný dokument) číst a dále užívat na základě zákonem definovaných podmínek bez

finančních a technických omezení (s výjimkou těch omezení, která souvisejí se získáním přístupu k internetu). Právní omezení „bezplatného otevřeného přístupu“ jsou tak širšího rozsahu než u „volného otevřeného přístupu“. Právní rámec možností užití díla v „bezplatném otevřeném přístupu“ definují tzv. zákonné licence a volná užití, která lze pro ČR najít v §§ 29-39 v Zákoně č. 121/2000 Sb., o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Důležité je, že „bezplatný otevřený přístup“ odstraňuje uživatelům finanční bariéru, bráníci všeobecné volné dostupnosti díla, prostřednictvím zpřístupnění díla v otevřeném repozitáři, nebo v otevřeném časopise (HAVLOVÁ & MAREK, 2003-b).

Libre Open Access

označení termínu v TDKIV: volný otevřený přístup

Typ otevřeného přístupu umožňující komukoli dílo (elektronický vědecký a odborný dokument) číst a dále užívat (např. jej kopírovat nebo distribuovat) bez finančních a technických omezení (s výjimkou těch omezení, která souvisejí se získáním přístupu k internetu) a s minimálními právními omezeními. Z právního hlediska v ČR tento cíl naplňuje poskytnutí díla autorem pod tzv. „veřejnou licenci“. Definici „volného otevřeného přístupu“ odpovídá pouze veřejná licence takového charakteru, která jako jedinou povinnost uvádí uvedení autora díla (např. Creative Commons 3.0 – Česká republika – Uveďte autora) (HAVLOVÁ & MAREK, 2003-g).

Veřejná licence

označení termínu v TDKIV: veřejná licence

Licence poskytovaná bezúplatně neurčitému počtu osob, která opravňuje nabyvatele dílo dále šířit a která se uzavírá na základě jednostranného právního úkonu (konkludentně) s tím, že se nabyvatel při nakládání s dílem řídí dle licenčních podmínek. Veřejné licence jsou poskytovány na celou dobu ochrany díla (tj. dobu trvání majetkových práv, jsou tedy neodvolatelné) a jsou využívány zejména v prostředí internetové sítě (HAVLOVÁ, 2003-).

BIBLIOGRAFIE

CREATIVE COMMONS, 2014. History - Creative Commons. *creativecommons.org* [online]. 2014[cit. 2014-09-12]. Dostupné z: <http://creativecommons.org/about/history>

CUBR, Ladislav, HAVLOVÁ, Jaroslava, 2003-. Digitální repozitář. In: KTD: *Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000014292&local_base=KTD

EUROPEAN COMMISSION, 2014a. *Horizon 2020: Annotated Model Grant Agreements* [online]. Version 1.6.2, 17 July 2014 [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/amga/h2020-amga_en.pdf

EUROPEAN COMMISSION, 2014b. *Horizon 2020: Guidelines on Data Management in Horizon 2020* [online]. Version 1.0, 11 December 2013 [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-data-mgt_en.pdf

EUROPEAN COMMISSION, 2014c. *Horizon 2020: Guidelines on Open Access to Scientific Publications and Research Data in Horizon 2020* [online]. Version 1.0, 11 December 2013 [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-pilot-guide_en.pdf

HAVLOVÁ, Jaroslava, 2003-. Veřejná licence. In: KTD: *Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000014979&local_base=KTD

HAVLOVÁ, Jaroslava, MAREK, Jiří, 2003-a. Autoarchivace. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015852&local_base=KTD

HAVLOVÁ, Jaroslava, MAREK, Jiří, 2003-b. Bezplatný otevřený přístup. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015853&local_base=KTD.

HAVLOVÁ, Jaroslava, MAREK, Jiří, 2003-c. Hybridní časopis (s otevřeným přístupem). In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000016021&local_base=KTD

Havlová, Jaroslava, Marek, Jiří, 2003-d. otevřený časopis. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2014-09-23]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015848&local_base=KTD

HAVLOVÁ, Jaroslava a Jiří MAREK, 2003-e. Otevřený přístup (k vědeckým informacím). In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015817&local_base=KTD

HAVLOVÁ, Jaroslava, MAREK, Jiří, 2003-f. Otevřený repozitář. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015849&local_base=KTD

HAVLOVÁ, Jaroslava, MAREK, Jiří, 2003-g. Volný otevřený přístup. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015854&local_base=KTD

HAVLOVÁ, Jaroslava a Jiří MAREK, 2003-h. Zelená cesta otevřeného přístupu. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015851&local_base=KTD

HAVLOVÁ, Jaroslava a Jiří MAREK, 2003-i. Zlatá cesta otevřeného přístupu. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015850&local_base=KTD

HORIZON2020, 2013-2014. Otevřený přístup (Open Access) k publikovaným výsledkům výzkumu financovaného z veřejných zdrojů v ČR [online]. 2013-2014 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.h2020.cz/cs/storage/ff65eb28c73893963723f9612ofdf78206e59fa3?uid=ff65eb28c73893963723f9612ofdf78206e59fa3>

LESSIG, Lawrence, 2004. *Free culture* [online]. The Penguin Press, 25 March, 2004 [cit. 2014-09-12]. ISBN: 1594200068. Dostupné z: <http://www.free-culture.cc/>

MYŠKA, Matěj, Libor KYNCL, Radim POLČÁK a Jaromír ŠAVELKA, 2014. *Veřejné licence v České republice* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012 [cit. 2014-09-12]. ISBN: 978-80-263-0344-2. Dostupné z: <http://is.muni.cz/www/102870/Prirucka.pdf>

OPEN SOURCE INITIATIVE, 2012. History of the OSI. *Opensource.org* [online]. *Last revised Sept. 2012.* [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: <http://opensource.org/history>

RADA VLÁDY PRO KOORDINACI BOJE S KORUPCÍ. Partnerství pro otevřené vládnutí (OGP). *Od korupce k integritě* [online]. 2013-2014 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: <http://www.korupce.cz/cz/partnerstvi-pro-otevrene-vladnuti/partnerstvi-pro-otevrene-vladnuti-ogp-104810/>

TKAČÍKOVÁ, Daniela, 2013. OpenAIRE a OpenAIREplus – od pilotního projektu v 7. RP k evropskému portálu otevřených výsledků výzkumu (nejen v Horizontu 2020) In: *Inforum 2013: 19. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2013 [cit. 2014-08-19]. Dostupné z: http://dspace.vsb.cz/bitstream/handle/10084/96362/tkacikova_daniela.pdf?sequence=1

PŘÍLOHA Č. 1

OPEN ACCESS POLITIKA VUT

Zde uvedená Deklarace institucionální politiky Open Access na VUT v Brně je graficky upravena pro potřeby této publikace. Po obsahové stránce je totožná s originálem, který je dostupný na stránce Portálu Open Access

<http://www.vutbr.cz/openaccess>.

Rozhodnutí rektora Č. 21/2013

Deklarace institucionální politiky Open Access na VUT v Brně

Tato deklarace je základním dokumentem pro vyjádření postoje VUT v Brně směrem k principům Open Access.

VUT v Brně jako moderní vzdělávací instituce 21. století si je vědomo, že pro budoucí rozvoj společnosti a jejich jednotlivých členů je za potřebí především inovativní přístup k řešení nových i přetrvávajících výzev.

Řešení daných výzev je možné pomocí inovací, a to nejen technických, které jsou pro VUT v Brně velmi blízké, ale i sociálních. Inovací z akademického světa, která spojuje obě zmíněná kritéria, je poté právě podpora a rozvoj nových publikačních modelů pro výsledky vědecké činnosti akademické obce. Tímto novým modelem je Open Access (česky Otevřený přístup), který v sobě spojuje jak inovaci technickou v podobě využívání nových možností informačních technologií, tak i inovaci sociální v podobě zpřístupnění a šíření vědění a poznání pro společnost i za hranice akademického světa.

Na základě výše zmíněného se VUT v Brně zavazuje podniknout veškeré potřebné kroky, aby nový model publikování v horizontu 21. století byl přijat akademickou obcí VUT v Brně jako jeden ze zásadních pilířů novodobé vědecké komunikace a aby byly na VUT v Brně naplňovány principy Open Access.

VUT v Brně se tak zavazuje k:

- akademické diskuzi ohledně politiky Open Access na VUT v Brně a nalezení konsenzu pro všechny zúčastněné strany;
- tvorbě podpůrných materiálů potřebných pro akademické pracovníky, knihovny a další subjekty pro hladký chod celého systému;
- podpoře Open Access management VUT v Brně;
- propagaci principů Open Access i mimo akademickou půdu VUT v Brně;
- rozvoji a inovacím v oblasti akademického publikování a ke snaze o co nejširší šíření vědění a poznání získaného akademickou obcí VUT v Brně;

Hlavní koordinací institucionální politiky VUT v Brně je pověřena Ústřední knihovna VUT v Brně. Metodologickou podporu pro autory VUT v Brně poskytuje Ústřední knihovna ve spolupráci s dalšími organizačními jednotkami. Institucionálním repozitářem VUT v Brně pro naplnění cílů Zelené cesty Open Access je Digitální knihovna VUT dostupná na adrese: <https://dspace.vutbr.cz>.

VUT v Brně stvrdilo tento svůj závazek v rámci komunity Open Access podpisem Berlínské deklarace dne 13. 12. 2013.

V Brně 13. prosince 2013

Prof. Ing. Karel Rais, CSc., MBA, dr. h. c.

VIZE 2015

V minulých letech jsme síly směřovali především do propagace myšlenek Open Access na půdě Vysokého učení technického v Brně a na základní nastavení celého Open Access systému. V roce 2014 se podařilo nasměrovat fungování Digitální knihovny VUT jako institucionálního repozitáře, spustit pilotní projekty dotující publikační poplatky, rozvinout propagační portál Open Access a opět se podílet na mezinárodní akci na propagaci myšlenek Open Access s názvem Open Access Week. Níže je uvedeno několik bodů, kterými bychom chtěli navázat na pro nás (Ústřední knihovnu VUT v Brně) velmi inspirativní a věříme, že úspěšný rok. Jedná se především o tyto oblasti:

- Prosadit další rozvoj dotačních programů pro publikování v režimu Zlaté cesty Open Access.
- Rozvíjet Digitální knihovnu VUT a dále motivovat autory k jejímu využití.
- Analyzovat a vytvořit koncept přístupu k další části Open Agenda – Open Data.
- Dále rozvíjet Portál Open Access na základě zhodnocení dosavadní praxe.
- Rozvíjet metodické manuály a podklady k problematice Open Access pro akademickou obec VUT.
- Pokračovat v naplňování institucionální politiky Open Access na VUT v Brně.

Děkujeme za Vaši přízeň, pomoc a podporu a v roce 2015 se budeme opět těšit na spolupráci a rozvoj myšlenek Open Access na Vysokém učení technickém v Brně.

Open Acces na VUT

Jiří Marek

Petra Dědičová

Jan Skůpa

V roce 2014 vydalo Vysoké učení technické v Brně,

Ústřední knihovna, Antonínská 1, 601 90 Brno

první vydání

Vytiskla Litera Brno